

UDK 37

YU ISSN 0547-3330

НАСТАВА И ВАСПИТАЊЕ

ЧАСОПИС ЗА ПЕДАГОШКУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

5

LV год. LI бр. 5 стр. 379-525 Београд 2002.

Мр Снежана Мирков
Институт за педагошка истраживања
Београд

УДК – 372.8
Изворни научни рад
Примљено: 24. XII 2002.

НЕКИ ЧИНИОЦИ ФОРМИРАЊА СТАВОВА ПРЕМА НАСТАВНИМ ПРЕДМЕТИМА

Резиме У раду су приказани налази обимнијег истраживања који се односе на позитивне и негативне ставове ученика осмог разреда основне школе према наставним предметима које уче. Анализирана је заступљеност ставова на укупном испитаном узорку (N=335), као и посебно у односу на пол ученика, оштри школски успех и школске оцене из појединих наставних предмета на крају првог полугодина осмог разреда. Према добијеним резултатима, најомиљенији предмети су биологија и физичко васпитање; а за њима следе српски језик и математика. Дечаки у већој мери изражавају позитивне ставове према техничком образовању, физичком васпитању и историји, а девојчице према српском и српском језику и биологији. Нема значајних разлика у ставовима према наставним предметима у односу на школски успех. Најизразитији су негативни ставови ученика према српском језику, физици и хемији, а у нешто мањој мери према историји и математици. Дечаки чешиће не воле биологију, српски и српски језик, а девојчице не воле техничко образовање, историју и физику. Добијени подаци показују да има разлика у негативним ставовима с обзиром на школски успех ученика. Испитано је и које предмете ученици издвајају као тежак за учење. Добијени налази се великој мери подударају са налазима о наведеним негативним ставовима. Приказани су и неки основни налази о најизраженијим узроцима тежкоћа у учењу појединих наставних предмета.

Кључне речи: ставови према наставним предметима, ученици основне школе, полне разлике, школски успех, тежкоће у учењу.

Увод

Различите концепције образовања и наставе различито одређују улогу ученика у наставном процесу, па се према томе разликују и у погледу значаја који придају учениковом доживљају школе – ученичком разумевању школске ситуације и значењу које ученик придаје тој ситуацији (Хавелка и сарадници, 1997). Како у својој анализи показује Хавелка, за разлику од традиционалне когнитивистичке концепције и социјалистичке бихевиоралне концепције, тек персонолошка и интеракционистичка концепција придају већи значај ученичком доживљају школе. Ученичко понашање и ангажовање у активностима у великој мери је условљено његовим доживљајем школе и значењем које придаје том доживљају. Међутим, у нашој школској пракси преовладавају елементи традиционалне когнитивистичке концепције – ученик је у рецептивном положају. Хавелка (1997) наводи неколико истраживачких радова у којима се ученички доживљај школе третира као укупност ученикових

искустава са школом, ситуацијама и збивањима која су у вези са школом. Указује се да је ученичка концептуализација свега што чини њихов доживљај школе основа за њихову релативно систематску, спонтану или намерну, рефлексију школских збивања и ситуација. Према овом аутору, учеников доживљај школе састоји се из непосредно и посредно стечених знања, уверења и веровања, схватања и очекивања, осећања, потреба, аспирација и оцена о свему што је повезано са школом. Од оваквих садржаја формирају се ученикова концептуализација и рефлексија, али и његова евалуација школе и образовања.

Налази ранијих истраживања довели су до претпоставке да, иако глобални ставови према школи не морају бити директно повезани са постигнућем, можда ставови према појединим наставним предметима могу имати већег утицаја (Мирков, 2000). Поред тога, чак и ако постоји корелација између ставова према наставним предметима и постигнућа, постоје тешкоће у интерпретацији васпитно-образовног значаја ових корелација. Ученици који постижу бољи успех добијају више подстицаја, што утиче на развијање позитивних ставова. С друге стране, позитивнији ставови утичу на ученике, тако да они више уче. Велики је и утицај индивидуалних разлика, али, у сваком случају, позитивни ставови према наставним предметима сматрају се пожељним циљевима, зато што се претпоставља да такви ставови имају мотивационе консеквенце.

Испитивања интелектуалних чинилаца као предиктора школског постигнућа доводила су до различитих резултата. Мирков (2000) наводи налазе (Neidt & Hedlund, 1967), према којима најбоље комбинације интелектуалних предикторских варијабли објашњавају свега око 50% варијансе академског постигнућа, што указује на значај неинтелектуалних чинилаца у учењу. То је довело до различитих покушаја мерења утицаја различитих неинтелектуалних варијабли на учење. У већем броју истраживања испитиван је однос ставова према школи или према одређеним наставним предметима и постигнућа, и обично су добијени подаци о значајној, иако слабој повезаности. Неид и Хедланд су још пре неколико деценија утврдили да ставови према наставним предметима постају прогресивно јаче повезани са коначним постигнућем у тим предметима током школовања. На основу добијених резултата, ови аутори су претпоставили да постоје могућности утицаја на школско постигнуће путем модификације ставова према наставном предмету. Налази ранијих истраживања да ставови према школи постају све негативнији током процеса школовања упућују на претпоставку да се развијање позитивних ставова према наставним предметима не остварује као један од задатака школе.

Предмет, метод и узорак истраживања

Налази добијени у оквиру обимнијег истраживања, који ће овде бити приказани, односе се на заступљеност позитивних и негативних ставова уче-

ника према свим наставним предметима које уче и утицај различитих чинилаца (пола, општег школског успеха и успеха из појединих наставних предмета) на те ставове. Анализирани су и тешкоће у учењу различитих наставних предмета.

Испитивање је извршено на узорку од 335 ученика осмог разреда из пет београдских основних школа. Расподела по полу је равномерна – 172 дечака (51.3%) и 161 девојчица (48.1%), док за 2 ученика нема података о полу. Структура узорка по општем успеху на крају првог полугодишта осмог разреда је следећа: 74 ученика (22.1%) са недовољним успехом; 6 ученика (1.8%) са довољним; 51 ученик (15.2%) са добрим; 119 ученика (35.5%) са врло добрим и 73 ученика (21.8%) са одличним успехом (за 12 ученика, што чини 3.6%, нема података о општем школском успеху). Уочљиво је да је заступљен већи број ученика са недовољним успехом, а изузетно мали број ученика са довољним успехом. Исто тако, најзаступљенији су ученици са врло добрим успехом, док је одличних мање. Овакви подаци су очекивани, с обзиром да је у обзир узет успех ученика на крају првог полугодишта, а не на крају школске године, а познато је, и потврђено у већем броју истраживања, да је у питању типична разлика у успеху на крају првог и другог полугодишта, нарочито карактеристична за осми разред. При томе, добијени подаци показују да је успех девојчица у просеку нешто бољи у односу на успех дечака (добијена аритметичка средина за успех девојчица износи 3.50, стандардна девијација 1.447, а медијана 4.00; док је код дечака аритметичка средина 3.20, стандардна девијација 1.446, а медијана 3.22).

У истраживању је примењен дескриптивно-аналитички метод. Позитивни и негативни ставови ученика према појединим наставним предметима испитивани су помоћу упитника. Од ученика је тражено да наведу један или више предмета које воле, односно не воле и оцене које имају из тих предмета. Посебно су наводили један или више предмета (ако их има) који су им тешки за учење и опредељивали се за један или више од понуђених седам узрока тешкоћа у учењу сваког предмета који им је тежак. Овакав начин испитивања изабран је са циљем да се, с једне стране – не врши сугестија на ученике да бирају одређен број предмета, а с друге стране – да се не ограничавају у погледу броја предмета. Пошло се од претпоставке да има ученика који изражавају било позитивне, било негативне ставове према већем броју предмета, као и оних који немају у тој мери изражене ставове, а то посебно важи за тешкоће у учењу. Очекивало се да ће се на овај начин добити реалнија слика, што је значајно, с обзиром да је испитивана афективна компонента односа ученика према наставним предметима.

У оквиру статистичке обраде добијених података израчунати, су: дескриптивни статистици (фреквенције, проценти, АС, СД, медијана и др.); показатељи корелације (коефицијент контингенције и Крамеров коефицијент); као и показатељи поузданости коефицијената корелације (Хи-квадрат тест).

Добијени подаци анализирани су и презентирани на следећи начин. Одвојено су анализирани позитивни и негативни ставови према наставним

предметима (и тешкоће у учењу). Најпре су предмети ранжирани по заступљености позитивних, односно негативних ставова. Затим је анализирана расподела позитивних односно негативних ставова према појединим предметима у односу на пол ученика, општи школски успех и успех из одговарајућег предмета. Наведени су подаци о корелацијама добијеним између: 1. општег успеха и успеха из одговарајућег наставног предмета код ученика који изражавају позитивне, односно негативне ставове према том предмету; и 2. пола и оцене из одговарајућег наставног предмета код ученика који изражавају позитивне, односно негативне ставове према том предмету. На крају су предмети груписани у неколико категорија на основу заступљености позитивних, односно негативних ставова. Уз те податке, приказани су и основни подаци који се односе на тешкоће у учењу појединих наставних предмета, који су детаљније анализирани у другом раду (Мирков, 2002). Тако су добијене три категорије предмета – омиљени, неомиљени и тешки предмети – на основу учесталости ученичких изјава. То је омогућило да се утврди да ли се поједини предмети са већом учесталашћу појављују у више различитих категорија и да се изведу неке конкретније импликације за реформисање наставе појединих предмета.

Испитивана је и повезаност општих интелектуалних способности ученика са ставовима према наставним предметима. С обзиром да су сви добијени коефицијенти корелације изразито ниски, ови подаци нису укључени у анализу.

Резултати истраживања

Позитивни ставови према наставним предметима

У следећем делу рада биће приказани резултати који се односе на позитивне ставове ученика према различитим наставним предметима.

Наставни предмети се по заступљености позитивних ставова могу груписати на следећи начин:

- **Најомиљенији** предмети су биологија и физичко васпитање. Око 40% ученика изражава позитивне ставове према овим предметима.

- Омиљени су и страни језик и математика. Око трећине испитаних ученика изражава позитивне ставове према овим предметима.

- Позитивне ставове изражава од четвртине до петине испитаних ученика, према следећим наставним предметима (редом): историји, географији, српском језику, ликовној култури, хемији и техничком образовању.

- **Најмање омиљени** предмети су физика и музичка култура. Према овим предметима око 17% ученика изражава позитивне ставове.

Наведени подаци у складу су са налазима које је добила Бодрошки (1997), према којима ученике осмог разреда основне школе највише интересују физичко васпитање, биологија и страни језик. Хавелка и сарадници (1997) добили су податке да су ученицима осмог разреда веома занимљиви, поред

других предмета, физичко васпитање и биологија, док страни језик спада у категорију умерено занимљивих, али са заступљеношћу код 34% ученика. То значи да, без обзира на разлике у методолошком приступу, ови налази могу бити третирано као усклађени. Поред тога, у наведеном истраживању (Хавелка и сарадници, 1997) ученици су као мало или нимало занимљиве предмете навели музичко, хемију, физику и техничко образовање, што је исто тако у складу са напред наведеним налазима добијеним у нашем истраживању.

Табела 1: Позитивни ставови према наставним предметима – омиљени предмети

Група предмета	Ранг	Назив предмета	% ученика	Ставови у односу на пол (%)
I	1	Биологија	42.1	Ж 61
I	2	Физичко в.	39.7	М 68
II	3	Страни ј.	33.4	Ж 63
II	4	Математика	32.8	Ж 51
III	5	Историја	26.6	М 64
III	6	Географија	26.0	М 56
III	7	Српски ј.	24.8	Ж 77
III	8	Ликовна к.	23.3	Ж 61
III	9	Хемија	23.0	Ж 57
III	10	Техничко о.	21.8	М 77
IV	11	Физика	17.9	М 67
IV	12	Музичка к.	17.3	Ж 76

Полне разлике међу ученицима који изражавају позитивне ставове су најизраженије у односу на српски језик (преовладавају девојчице), техничко образовање (у корист дечака) и музичку културу (већи проценат девојчица). Најравномернија расподела позитивних ставова у односу на пол добијена је за математику (51% чине девојчице), географију (56% чине дечаки) и хемију (57% чине девојчице). Може се закључити да нема полних разлика у позитивним ставовима према овим наставним предметима.

Из података приказаних у Табели 1 види се да дечаки у већој мери изражавају позитивне ставове према следећим наставним предметима (редом): техничком образовању, физичком васпитању, физици и историји. Девојчице у већој мери изражавају позитивне ставове према следећим наставним предметима: српском језику, музичкој култури, страном језику, биологији и ликовној култури. Наход (1997) наводи да се у већем броју истраживања инсистира на проблему полних разлика, које се тумаче тиме што су девојчице

одговорније, савесније, вредније и дисциплинованије. Међутим, у истраживању ставова према настави природних наука које је спровео овај аутор, пол се није показао као статистички релевантна варијабла за ставове према предметима, изузев у случају биологије, према којој девојчице имају позитивније ставове у односу на дечаке.

У односу на општи школски успех добијене су мале разлике у позитивним ставовима између појединих наставних предмета. Готово за све наставне предмете најзаступљенији су ученици са врло добрим успехом, а затим следе они са одличним и добрим успехом. Једино према физичком васпитању, географији и биологији и недовољни ученици у већем броју изражавају позитивне ставове. Ученици са одличним успехом најзаступљенији су међу онима који изражавају позитивне ставове према математици и хемији.

Кад се узму у обзир и ученици са одличним и они са врло добрим успехом, види се да је натпросечан успех повезан са позитивним ставовима према: биологији, страном језику, математици (а то су предмети који спадају у категорију веома омиљених – воли их преко трећине ученика), а затим српском језику, хемији и физици. Ученици са просечним успехом (врло добри и добри) изражавају позитивне ставове према: историји, географији (мада су заступљени и они са недовољним успехом) и музичкој култури (овде су по успеху најближи просеку, али у питању је најмање омиљен предмет).

Кад се узме у обзир успех из појединих наставних предмета, по правилу, највећи проценат ученика који изражавају позитиван став према било ком предмету има одличну оцену из истог предмета, а затим следе ученици који имају врло добру оцену. Код свих предмета ове две групе чине већину. (Преко две трећине ученика који изражавају позитиван став према предмету има одличну или врло добру оцену.)

Повезаност позитивних ставова са успехом из одговарајућег предмета најизраженија је код: техничког образовања (преко 80% ученика који изражавају позитиван став има одличну оцену), физичког васпитања (79%), музичке културе (78%), ликовне културе (73%) и страног језика (65%). Код осталих предмета, проценат ученика са одличном оценом који изражавају позитиван став према одговарајућем предмету креће се око 50%. Међутим, кад се узму у обзир и ученици са врло добром оценом из одговарајућег предмета, они заједно са ученицима који имају одличну оцену чине око 80% оних који изражавају позитиван став према предмету у свим случајевима.

Ученици са добром, довољном и недовољном оценом су знатно слабије заступљени, па нису узети у обзир приликом анализе добијених података. Једино се може истаћи да је равномерно опадајући низ присутан у случају: биологије, страног језика, математике, историје, географије и српског језика.

Код српског језика је уочљивија нешто равномернија расподела међу ученицима који имају одличну (46%) и врло добру оцену (37%) у односу на остале предмете.

Кад се узме у обзир пол ученика који изражавају позитивне ставове према појединим наставним предметима и оцене које ученици имају из истих

предмета, подаци се подударају са напред наведеним. Израчунати су коефицијенти контингенције да би се утврдило:

1. Да ли постоји повезаност између општег школског успеха и оцене из одређеног наставног предмета код ученика који изражавају позитиван став према истом предмету

2. Да ли постоји повезаност између пола и оцене из одређеног наставног предмета код ученика који изражавају позитиван став према истом предмету

Да би се проверила статистичка значајност добијених вредности Це-коефицијента испитивана је Хи-квадрат тестом. Међутим, пошто су у великом броју случајева очекиване вредности мање од 5, добијене вредности Хи-квадрат теста нису узете у обзир, тако да није могуће изводити закључке о поузданости добијених вредности Це-коефицијента. То важи за све наведене податке, што значи да добијени подаци важе за испитани узорак, али се не би смеле вршити генерализације на целу популацију без даље провере. Ипак се могу навести неки од добијених показатеља као индикатори могућности постојања извесне тенденције подложне даљој емпиријској провери.

1. За већину наставних предмета добијене вредности Це-коефицијента крећу се у распону 0.65 (страни језик) – 0.76 (математика). Изузеци су (са вредностима Це-коефицијента од 0.39 – 0.48): физичко васпитање (0.39), ликовна култура (0.46), техничко образовање (0.42) и музичка култура (0.48).

То значи да се за већину наставних предмета (изузев ова четири), а у највећој мери за математику, српски језик и биологију може претпоставити да постоје јаке везе између општег школског успеха и оцена из тих наставних предмета код ученика који изражавају позитивне ставове према истим предметима.

2. Међутим, то није случај кад се узме у обзир пол и оцена из одређеног предмета који изражавају позитиван став према истом предмету. Добијени су неки индикатори који указују на могућност постојања веза, али знатно слабијег интензитета. За већину наставних предмета вредности Це-коефицијента се крећу у распону 0.2 – 0.3. Изузетке представљају: хемија (Це=0.43) и ликовна култура (Це=0.33).

Негативни ставови према наставним предметима

Испитивани су и негативни ставови ученика према различитим наставним предметима и добијени су налази који ће бити приказани у тексту који следи.

Наставни предмети се по заступљености негативних ставова ученика могу груписати на следећи начин:

– **Најизразитији** су негативни ставови ученика према страном језику, физици и хемији. Око 40% ученика изјављује да не воли неки од ових предмета.

– Око четвртине испитаних ученика изражава негативне ставове према историји и математици.

– Слабије су изражени негативни ставови према ликовној култури, техничком образовању и географији (између 15 и 20% испитаног узорка ученика).

– Свега око 10% испитаних ученика изјављује да не воли неки од следећих предмета: биологију, музичку културу и српски језик.

– Најмањи број ученика (само 6%) изражава негативан став према физичком васпитању.

Табела 2: Негативни ставови према наставним предметима – неомиљени предмети

Група предмета	Ранг	Назив предмета	% ученика	Ставови у односу на пол (%)
I	1	Страни ј.	42.4	М 60
I	2	Физика	40.6	Ж 59
I	3	Хемија	35.5	Ж 51
II	4	Историја	26.6	Ж 65
II	5	Математика	24.8	Ж 50
III	6	Ликовна к.	18.5	М 64
III	7	Техничко о.	17.0	Ж 72
III	8	Географија	16.4	Ж 54
IV	9	Биологија	10.4	М 78
IV	10	Музичка к.	10.1	М 66
IV	11	Српски ј.	9.3	М 71
V	12	Физичко в.	6.0	М 60

Полне разлике у негативним ставовима најизраженије су у односу на биологију (преовладавају дечацци), техничко образовање (већином девојчице) и српски језик (већи проценат дечака). Међу онима који изражавају негативне ставове према сваком од ових предмета, заступљено је преко 70% ученика наведеног пола.

Најравномернија расподела у односу на пол добијена у негативним ставовима према математици (50% чине девојчице), хемији (51% чине девојчице) и географији (54% чине девојчице). Може се закључити да на испитаном узорку нема полних разлика у негативним ставовима према ова три предмета.

Из података наведених у Табели 2 види се да дечацци у већој мери изражавају негативне ставове према следећим предметима: биологији, српском језику, ликовној култури и страном језику. Девојчице у већој мери

изражавају негативне ставове према: техничком образовању, историји и физици.

Кад се узме у обзир општи школски успех, добијени налази показују да ученици са одличним и врло добрим општим успехом изражавају негативне ставове према: ликовној култури, техничком образовању, историји, страном језику и географији. Исто важи и за физичко васпитање, иако је у овом случају заступљен и већи број ученика са добрим општим успехом.

Ученици са просечним успехом изражавају негативне ставове према биологији и српском језику. Заправо, код ових предмета расподела у односу на успех је равномернија него код претходно наведених. У случају биологије преовладавају добри и врло добри, а у већој мери су заступљени и недовољни; док код српског језика врло добри и недовољни чине већину, а затим следе добри. И код музичке културе највећи је број оних са добрим успехом (35%) у односу на друге категорије ученика.

Математику не воле ученици са недовољним општим успехом (45%), али у нешто мањој мери и ученици са врло добрим успехом (30%). Донекле слична, али нешто ближа равномерној је расподела у случају физике и хемије – по 30% врло добрих, а незнатно мање недовољних, мада су код хемије доста заступљени и добри (24%).

У погледу успеха из појединих наставних предмета, већ је констатовано да су позитивне ставове према свим наставним предметима у највећој мери изражавали ученици који имају одличну и врло добру оцену из одговарајућих предмета. Међутим, добијена слика није тако једноставна кад су у питању негативни ставови ученика у односу на успех из одговарајућих предмета.

Ученици који имају врло добру и одличну оцену из одговарајућег предмета у већој мери изражавају негативне ставове према: историји, ликовној култури, географији и српском језику. Слична је ситуација у случају техничког образовања и музичке културе, где је заступљен и нешто већи број ученика са добром оценом, док код физичког васпитања преовладавају ученици са одличном оценом.

Може се констатовати да су ученици са бољим оценама не само критичнији (што се види из добијених података о негативним ставовима), већ и да су отворенији у изражавању својих ставова, било да су они позитивни или негативни. Друго могуће објашњење било би да су ови ученици дисциплинованији у одговарању на питања из упитника, међутим, на то не упућују подаци добијени у вези са општим школским успехом, где изражена расподела није тако правилна. Зато би можда било упутније размишљати о узроцима незадовољства.

С обзиром на податке о општем успеху ученика који су изразили било позитивне било негативне ставове, где није толико изражена правилност, потребно је прецизније испитивање узрока задовољства и незадовољства ученика наставом појединих предмета (конкретније, у оквиру сваког предмета да би се изводили даљи закључци и импликације за наставну праксу). Неки подаци о узроцима тешкоћа у учењу (који ће бити приказани) могу упућивати на могуће узроке незадовољства, али се, без обзира на неке добијене поду-

дарности, без дубље провере не могу усвојити као објашњење за овде наведене податке.

Лазаревић (2001) је испитивала проблеме учења у настави појединих предмета током основне школе, путем ученичких процена. На основу података добијених од ученика од петог до осмог разреда закључено је да већина ученика има тешкоћа у учењу физике, хемије и математике. Најчешћи разлози тешкоћа у учењу, према овом истраживању, су недовољно предзнање, преобимност градива и тешкоће у разумевању појединих делова градива. Ученици су изразили потребу да добију више могућности да постављају питања на часу, да им наставник пружи додатна објашњења после часа и да раде у малим групама, док не желе облике пружања помоћи при којима би били издвојени од друге деце. Закључено је да постоје разлике с обзиром на наставни предмет, а препоручено је да се уведу промене у обиму и природи наставних садржаја и наставним методама – разноврсни облици рада који омогућавају непосредну интелектуалну и емотивну размену међу учесницима у настави, који делују подржавајуће и активирају више когнитивне процесе код ученика.

Разликују се подаци добијени у нашем истраживању о негативним ставовима ученика према: страном језику, физици и хемији. Иначе, ово су најзаступљенији предмети с обзиром на израженост негативних ставова ученика. Ту преовладавају ученици са довољном оценом, у случају страног језика и хемије, за њима следе ученици са добром оценом, док код физике расподела равномерно опада од одличне ка недовољној оцени (кад се изузме најзаступљенија довољна оцена). У вези са овим предметима нема полних разлика у односу на оцену из предмета (међу ученицима који изражавају негативне ставове).

У случају математике, расподела је специфична и разликује се у односу на све остале предмете. Негативне ставове изражава 36% ученика са довољном оценом, 28% са недовољном, 19% са добром, док међу онима који изјављују да не воле математику нема ниједног ученика са одличном оценом. При томе је расподела веома слична кад се узме у обзир пол ученика – код оба пола преовладавају они са довољном и недовољном оценом, а затим следе они са добром. Једина разлика је у томе што је међу девојчицама више оних са довољном, а међу дечацама са недовољном оценом из математике.

У ставовима према биологији је добијена расподела која указује да овај предмет не воле ученици са просечним оценама, при чему је расподела равномернија у односу на друге предмете и нема полних разлика (26% са врло добром оценом, 23% са довољном, по 14% са одличном и добром, а 11% са недовољном оценом). Пошто се ради о предмету према коме свега око 10% испитаних ученика изражава негативне ставове, а ставови према биологији и математици били су предмет другог рада (Мирков, 2000), наведени подаци овде неће бити даље анализирани.

По правилу, добијене су релативно високе корелације између општег школског успеха и оцена из појединих наставних предмета код ученика који изражавају негативан став према истом предмету и крећу се у распону од

0.594 за техничко образовање до 0.776 за географију. У ствари, за већину предмета добијене вредности Ц-кофицијента прелазе 0.7. Изузеци су (осим техничког, где је вредност најнижа) страни језик, физика и ликовна култура, где су вредности добијених коефицијената незнатно ниже (између 0.66 и 0.69).

Кад се узме у обзир пол и оцена из одређеног предмета код ученика који изражавају негативан став према истом предмету, добијене су знатно ниже корелације – од 0.213 за хемију до 0.446 за техничко образовање. Преко 0.40 добијене су вредности Це-кофицијента и за ликовну културу, географију и српски језик. Између 0.30 и 0.40 добијене су вредности Це-кофицијента за физику, историју и биологију; а за математику и страни језик крећу се око 0.29.

Основни налази о тешкоћама у учењу појединих предмета

Да би се стекао увид о томе који наставни предмети задају ученицима тешкоће у учењу и о узроцима који отежавају учење и разумевање појединих предмета (из угла самих ученика), од ученика је тражено: да наведу који предмети су им тешки и да се одреде за један или више понуђених узрока тешкоћа у учењу.

Добијени резултати показују да највећи број ученика издваја физику и страни језик (по 38%) као предмете који су им тешки. Трећина ученика наводи хемију, а четвртина историју. Затим следе географија (16%) и техничко (13%). Музичка култура и физичко васпитање само по 2% ученика процењује као тешке предмете.

Ови налази су у великој мери сагласни са проценама тежине одређених предмета у неким другим истраживањима наших аутора. Тако су, на пример, Спасеновић и Милановић-Наход (2001) добиле податке да од испитаног узорка ученика осмог разреда највећи број њих сматра да је градиво хемије (37%), физике (35%) и историје (14%) неразумљиво и тешко за учење. Треба истаћи да су у наведеном истраживању ученици експлицитно процењивали само градиво, односно наставне садржаје појединих предмета. Може се претпоставити да и онда када се од ученика тражи да изразе ставове према одређеном предмету (без усмеравања на само градиво), они у највећој мери процењују тежину наставних садржаја.

Добијени проценти, иако нису занемарљиви, ипак показују да се ниједан предмет није издвојио као тежак за већину испитаних ученика. Ако се узме у обзир однос ученика према тежини наставних предмета, с једне стране, и релативно незадовољавајуће постигнуће из појединих предмета, с друге стране, објашњење се може тражити и у примењеним методама и облицима рада на часу, актуелности и занимљивости градива, мотивацији ученика, начину оцењивања и другим чиниоцима. Наиме, и начин презентовања одређених садржаја игра улогу у процени тежине предмета. Мера у којој су

ученици савладали градиво и квалитет стечених знања зависе и од примењених начина рада на часовима. Од вештине наставника да структурирају градиво, издвоје битно од небитног (и упуте ученике како да то чине сами), пруже додатна објашњења онда када је то потребно и да укажу на могућности повезивања новог градива са претходно ученим зависе и однос ученика према тежини појединих предмета.

Хавелка (Хавелка и сарадници, 1997) је нашао да ученици осмог разреда у највећем степену издвајају хемију, математику, физику и страни језик као предмете који су изразито или веома тешки. У истом истраживању, као изразито лаке предмете ученици су наводили ликовно, физичко и музичко. То омогућава да се повуче паралела између овде добијених наведених налаза, према којима физичко, музичко и ликовно заузимају најнижи ранг у процени тежине појединих предмета. Најочљивија разлика у односу на налазе нашег истраживања односи се на историју, која је у истраживању Хавелке и сарадника сврстана у категорију изразито или веома лаких предмета од стране 56% ученика.

У погледу наведених узрока тешкоћа у учењу појединих предмета може се закључити следеће. Највећи број ученика (28%) истиче недовољно претходно знање као тешкоћу у учењу страног језика. Од свих наставних предмета, овај узрок је на првом месту само у случају страног језика, што није неочекивано... Међутим, поред тога, 23% ученика се изјашњава да им не одговара начин на који наставник предаје, док нешто мање од петине испитаних ученика као проблем види незанимљиво градиво. Обимно градиво и неразумљив уџбеник су најмање карактеристични узроци тешкоћа у учењу страног језика.

Најизразитији узрок тешкоћа у савладавању градива из физике је начин на који наставник предаје. Према налазима које су добиле Милановић-Наход и Спасеновић (2002), у настави преовладава фронтални рад, ученицима је градиво досадно и уче напамет, а при томе имају велике тешкоће да се концентришу на учење. Међутим, садржај овог предмета захтева примену експеримената, лабораторијске вежбе и откривање могућности примене стечених знања у свакодневном животу. Поред тога, присутан је проблем структурирања градива и повезивања знања из различитих области. Према наведеним ауторима, овакви налази указују на рецептивни карактер наставе. То резултира неуочавањем каузалних односа међу појавама, брзим заборављањем наученог и слабијим сналажењем у новим, непознатим ситуацијама. Пошто су добијени подаци од ученика да наставници брзо прелазе градиво, они су схваћени као индикатори обимности градива и неусаглашености броја часова и обима садржаја у оквиру наставног плана и програма, али и методичке неспособности једног броја наставника да структурирају садржаје у смисаоне целине у оквиру којих су међусобно повезани принципи и генерализације (Милановић-Наход и Спасеновић, 2002). Да би ученици били у стању да уоче каузалне односе, потребно је да стално буду активни у процесу наставе и да је стално подстичу на примену истраживачког приступа и различитих начина конструисања знања.

Када се узму у обзир сви наставни предмети на испитаном узорку ученика осмог разреда најчешће истицају узрок тешкоћа у учењу је незанимљиво градиво. Међутим, проблем незанимљивих садржаја је најизраженији у случају техничког образовања. Јасно је да мотивација ученика за ангажовање у учењу зависи од занимљивости и актуелности садржаја. Спасеновић и Милановић-Наход (2001) наводе да ученици завршних разреда и основне и средње школе истичу потребу за занимљивијим часовима и градивом као предлог, одговарајући на питање шта би у школи требало мењати.

Сумирање резултата и закључци

Позитивни ставови према наставним предметима у глобалу су у извесној мери израженији у односу на негативне ставове, на испитаном узорку ученика. Максимални добијени проценти износе 42% и у случају позитивних и у случају негативних ставова ученика. Могуће је да би се другим начином испитивања добили другачији подаци, али овде је већ истакнуто да се у овом испитивању тежило да се добије што реалнија заступљеност у односу на сваки од наставних предмета и да се избегне сугерисање и ограничавање ученика у изјашњавању.

Табела 3: Омиљени, неомиљени и тешки предмети и најизраженији узроци тешкоћа у учењу

	Позит. ставови		Негат. ставови		Тешки предмети		Тешкоће у учењу	
Ранг	Предмет	% уч.	Предмет	% уч.	Предмет	% уч.	Узроци	% одг.
1	биологија	42	страни ј.	42	страни ј.	38	1. предзнање 2. наставник	51
2	физичко в.	40	физика	41	физика	38	1. наставник 2. градиво незанимљиво	46
3	страни ј.	33	хемија	36	хемија	33	1. наставник 2. градиво тешко незанимљиво	53
4	математика	33	историја	27	историја	25	1. градиво обимно незанимљиво	48
5	историја	27	математика	25	математика	23	1. недовољан рад 2. предзнање	49
6	географија	26						
7	српски ј.	25						

Из података приказаних у Табели 3 види се да се у великој мери (готово у потпуности) подударају неомиљени и тешки предмети на основу изјава самих ученика. Наравно, овде је у питању подударност по заступљености. Корелације нису испитиване, тако да није познато да ли су се исти ученици изјашњавали за исте предмете у једном и у другом случају. Подаци о корелацијама у ставовима према биологији и математици наведени су у другом раду (Мирков, 2000).

Страни језик, математика и историја се појављују у изразитијој мери у свим категоријама. Математику воли трећина испитаних ученика, док четвртина њих изјављује да је не воли, а исто толико ученика истиче да им је овај предмет тежак. Историја је у све три анализиране категорије истицана од стране четвртине испитаног узорка ученика. Страни језик је високо заступљен у свим категоријама – овај предмет је, уз физику, најмање омиљен код преко трећине ученика, а представља и најтежи предмет (као и физика), док, са трећином ученика који су га навели, заузима трећи ранг међу омиљеним предметима.

Полне разлике, како у позитивним, тако и у негативним ставовима, нису велике код најзаступљенијих предмета у овим категоријама ставова. У случају математике и хемије добијена је приближно равномерна расподела.

У погледу општег школског успеха, може се констатовати да су се за наведене најомиљеније предмете већином опредељивали ученици са одличним и врло добрим успехом, али то важи и за страни језик у категорији неомиљених предмета, где су се за математику, физику и хемију опредељивали ученици са врло добрим и недовољним успехом.

Добијене корелације између пола и оцене из предмета, код оних који изражавају позитивне или негативне ставове, углавном нису високе.

У оквиру категорије омиљених предмета могу се истаћи још неки од добијених налаза. У случају математике и географије полна расподела ставова је равномерна. Девојчице нешто више воле биологију, страни и српски језик, а дечаки физичко; иако се може констатовати да код ових најзаступљенијих предмета нема великих полних разлика. Позитивне ставове према биологији, страном и српском језику и математици углавном више изражавају ученици са врло добрим и одличним општим успехом, а према историји, географији и физичком васпитању ученици са врло добрим, добрим и недовољним успехом. Оцене из одговарајућих предмета најчешће су одличне и врло добре код ученика који изражавају позитивне ставове према овим најзаступљенијим предметима.

У категорији неомиљених предмета, у случају хемије и математике добијена је равномерна полна расподела, али и код осталих најчешће неомиљених предмета нема великих полних разлика. Општи успех најчешће је врло добар и недовољан код ученика који изражавају негативне ставове, осим у случају историје (врло добар, одличан и добар). Код ученика који изражавају негативне ставове према историји, најчешће оцене из тог предмета су врло добре и одличне, док су за остале предмете најчешће довољне, добре или недовољне.

Могу се истаћи још неки подаци о полним разликама за остале предмете, који нису приказани у табели, јер нису заступљени у великој мери. Девојчице више воле српски језик и музичко васпитање и, у мањој мери, биологију, а дечаки техничко образовање. Међутим, девојчице не воле техничко образовање, а дечаки биологију, српски језик и музичко васпитање.

Висока корелација оцене из предмета са општим успехом код ученика који изражавају позитивне ставове добијена је за биологију, страни језик, математику и историју. Код ученика који изражавају негативне ставове високе корелације између оцене из предмета и општег успеха добијене су за страни језик, физику, хемију, историју и математику. Овде су наведени само предмети са највишим рангом, али добијене корелације су углавном високе и за друге предмете.

У вези са истакнутим тешкоћама у учењу појединих наставних предмета, може се извести неколико закључака.

Биологију је мали број ученика оценио као тежак (8.6%), а најизраженија тешкоћа у учењу биологије је субјективне природе --не раде довољно (25%). Ниски проценти су добијени и за категорије везане за градиво (тешко градиво, неразумљив уџбеник и незанимљиво градиво). Може се закључити да ученици имају позитиван однос према биологији, не опажају је као тежак предмет, а нису критични ни према уџбенику, ни према градиву овог наставног предмета. Ово је потпуно у складу са налазима Хавелке и сарадника (1997), из којих су аутори закључили да, на основу процена самих ученика, биологија у најмањој мери даје повода за проблематизовање наставних програма и постојећих уџбеника, у односу на све друге наставне предмете. Са друге стране, ови аутори истичу највеће контроверзе у случају хемије и физике, који су се у њиховом истраживању показали као осредње корисни, осредње занимљиви, али тежи и захтевнији у односу на друге предмете. Очигледна је сличност са резултатима добијеним у нашем истраживању.

Физичко васпитање је предмет који најмањи број ученика доживљава као тежак (1.4%).

Страни језик, заједно са физиком, заузима први ранг као тежак предмет (по 37.7% ученика за оба предмета). Које су тешкоће са којима се ученици суочавају у савладавању градива из страног језика? Пре свега, ученици као проблем наводе недовољно претходно знање (28.4%). Ова тешкоћа заузима први ранг једино код страног језика, али је у овом случају и очекивана. Није реткост да ученици похађају приватне часове из страног језика. Осим жеље да прошире знање страног језика, један број ученика вероватно похађа приватне часове и да би надокнадио пропуштено градиво без кога је знатно отежано даље напредовање. Решење овог проблема може бити у организовању допунске наставе. Чак 23% ученика изјављује да им не одговара начин на који наставник предаје, док нешто мање од петине ученика као проблем доживљава незанимљиво градиво. Обимно градиво и неразумљив уџбеник су најмање карактеристичне тешкоће у учењу страног језика (по 4% ученика).

С обзиром да је највећи број испитаних ученика изразио негативан став према физици, а најчешће је истицана и као тежак предмет, ови налази упућују на потребу преиспитивања садржаја који се изучавају у оквиру овог наставног предмета и начина на који се они усвајају.

Л и т е р а т у р а :

- Бодрошки, Б. (1995): Структура и корелати интересовања ученика за наставне предмете, *Настава и васпитање*, бр. 4, 339-349.
- Бодрошки, Б. (1997): Чиниоци интересовања за наставне предмете, *Истраживања у педагозији и андрагозији*, Међународни симпозијум, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета, Београд, 69-73.
- Хавелка, Н. и сарадници (1997): Ученички доживљај школе: како ученици процењују наставне предмете, *Психолошка истраживања 9*, Институт за психологију, Београд, 177-217.
- Коцић, Љ. (1984): Интересовања и неке особине личности, *Настава и васпитање*, бр.5, 835-842.
- Крстић, Д. (1988): *Психолошки речник*, Вук Караџић, Београд.
- Лазаревић, Д. (2001): Тешкоће у учењу и како их превазићи, *Емпиријска истраживања у психологији*, VII научни скуп, 14. и 15. фебруар 2001, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Институт за психологију, Лабораторија за експерименталну психологију, Београд, 9-10.
- Милановић-Наход, С. и В. Спасеновић (2002): Шта треба мењати у нашој школи, *Изазови демократије и школа*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 9-27.
- Мирков, С. (2000): Ставови ученика основне школе према биологији и математици, *Настава и васпитање*, бр. 5, 692-706.
- Мирков, С. (2002): Тешкоће у учењу различитих наставних предмета, *IV научни скуп "Педагошка истраживања и школска пракса"* - Уважавање различитости и образовање, 23.12.2002. Институт за педагошка истраживања, Београд.
- Наход, С. (1997): *Ставови ученика према настави предмета природних наука*, Министарство просвете Републике Србије, Сектор за истраживање и развој образовања.
- Спасеновић, В. и С. Милановић-Наход (2001): Ставови ученика према проблемима и потребама наших школа, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 33, Институт за педагошка истраживања, Београд, 389-407.

Snežana Mirkov

SOME FACTORS OF FORMING ATTITUDES TOWARDS CURRICULAR SUBJECTS

Summary *The paper presents a portion of the extensive research results related to positive and negative attitudes of the eighth year primary school students towards curricular subjects that they study. The analysis focuses on the distribution of attitudes in the sample of 335 students according to sex, general students' attainments and their attainments in particular subjects at the end of the first semester of the eighth grade. According to the obtained results, the most popular subjects are biology and physical education, followed by foreign language and mathematics. Boys expressed, to a higher degree, positive attitudes towards technical and physical education and history, while girls preferred Serbian, foreign language, and biology. No significant correlation was found between attitudes towards particular subjects and general attainment. The most pronounced negative attitudes were related to foreign language, physics and chemistry, and, to a lesser degree, towards history and mathematics. More frequently boys do not like biology, Serbian, and foreign language, while girls do not like technical education, history and physics. The correlation between negative attitudes and general attainment is significant according to these results. The data also revealed which subjects the students found difficult to study. The results correlate highly with the mentioned negative attitudes. Some basic findings on the most prominent causes of difficulties in studying particular subjects are also presented.*

Key words: attitudes towards curricular subjects, primary school students, sex differences, school attainment, learning difficulties.

Снежана Мирков

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЯ К УЧЕБНЫМ ПРЕДМЕТАМ

Резюме *В работе приводятся некоторые результаты более широкого исследования положительного и отрицательного отношения учеников восьмого класса основной школы к изучающим учебным предметам. Анализ проведен на примере 335 учеников. Данная проблема исследуется в зависимости от пола ученика, общего школьного успеха и успеха по отдельным учебным предметам. Результаты исследования показывают, что самые любимые предметы – биология и физическая культура, затем иностранный язык и математика. Мальчики в большей степени выражают положительные отношения к техническому образованию и физической культуре, а девочки к сербскому языку, иностранному языку и биологии. Нет значительной разницы в отношениях к учебным предметам и успеха учеников. Отмечены отрицательные отношения учеников к иностранному языку, физике, химии, а затем в меньшей мере к истории и математике. Мальчики чаще не любят биологию, сербский и иностранный языки, а девочки не любят техническое образование, историю и физику. Полученные результаты показывают что отрицательные отношения коррелируют с школьным успехом учеников. Результаты, касающиеся ответов учеников о том какие предметы являются трудными для усвоения, совпадают с результатами об отрицательных отношениях. Приводятся некоторые данные о самых больших трудностях в обучении.*

Ключевые слова: отношения к учебным предметам, ученики основной школы, исходная разница, школьный успех, трудности в учебе.